

ปกิณกะ

เรื่อง EIA และ HIA

สมชัย บวรกิตติ*, เปี่ยมศักดิ์ เมนะเสวต*#

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การเตรียมความพร้อมด้านการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของผู้เชี่ยวชาญที่จะมาร่วมเป็นอนุกรรมการ” จัดโดยองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (รูปที่ ๑) ณ โรงแรมนันทน์ที รีสอร์ทแอนด์สปา ในวันศุกร์ที่ ๒๕

และวันเสาร์ที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๔ ศาสตราจารย์ ดร.เปี่ยมศักดิ์ เมนะเสวต ในฐานะกรรมการขององค์การอิสระฯ เจ้าของงาน และศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.นายแพทย์สมชัย บวรกิตติ แขกรับเชิญได้เข้าร่วมประชุม

ผู้เขียนทั้งสองคนอยู่ในวงการวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมมานานพอสมควร แม้จะมีความรู้แนวลึกเฉพาะเรื่องต่างกันโดยพื้นฐานงานหลัก คือคนหนึ่งมีความรู้พื้นฐานกระเดียดทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมทางทะเล อีกคนหนึ่งเป็นอายุรแพทย์สนใจเวชศาสตร์สิ่งแวดล้อม แต่เมื่อสัมผัสความรู้ของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน ก็ได้ช่วยความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจ และนอกเหนือจากกิจกรรมการงานประจำแล้วผู้เขียนทั้งสองยังอยู่ในคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์สิ่งแวดล้อมของราชบัณฑิตยสถาน ร่วมปฏิบัติงานกันอย่างได้ผล ดังนั้นเมื่อได้โอกาสเข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ (ซึ่งอาจดูเป็นกึ่งๆ เชิงปฏิบัติการอยู่สักหน่อย) จึงร่วมกันรวบรวมความรู้ที่ได้รับไปเรียบเรียงเป็นบทความนี้ การประชุมตลอด ๒ วันเน้นเนื้อหาที่เรื่องการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) และการประเมินผลกระทบสุขภาพ (HIA)

การประชุมในช่วงเช้าวันแรกเริ่มด้วยการอภิปราย “การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) และการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EHIA)” โดยนักวิชาการมีชื่อ ๓ ท่าน ในช่วงบ่ายมีการบรรยายแสดงแนวคิดและขั้นตอนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ และการเสนอกรณีศึกษาด้านสาธารณสุข โดยอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่รอบรู้ด้านทฤษฎีและมีประสบการณ์ภาคปฏิบัติเข้มข้น

รูปที่ ๑

* สำนักวิทยาศาสตร์ ราชบัณฑิตยสถาน

คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่สองมีการประชุมครั้งวันในหัวข้ออภิปรายเรื่อง “ประสบการณ์เกี่ยวกับการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ” โดยผู้บรรยาย ๓ ท่านที่มีประสบการณ์จากหน่วยงานรับผิดชอบที่แตกต่างกัน ผู้ฟังการบรรยายชุดนี้จึงได้ทั้งความรู้และเกร็ดประสบการณ์ปัญหาต่างๆ จากปฏิบัติการจริงภาคสนาม

ผู้เขียนเข้าประชุมตลอด ๒ วัน ได้ข้อคิดหลายอย่างจากวิทยากรและผู้ซักถาม และเข้าใจเรื่อง EIA และ HIA มากขึ้น แม้ว่าอาจเข้าใจเนื้อหาบางอย่างแตกต่างกันบ้าง และรู้สึกว่าเนื้อหาการบรรยายบางเรื่องไม่เข้าประเด็น

โดยชื่อการประชุมบ่งบอกว่ามีเป้าหมายให้ความรู้แก่ผู้ที่อาจจะต้องไปปรับหน้าที่อนุกรรมการในองค์การฯ ด้านการประเมิน ณ จุดนี้ต้องขออนุญาตทำความเข้าใจกับ EIA ซึ่งเป็นอักษรย่อของ environmental impact assessment ว่าน่าจะตรงกับคำภาษาไทยว่า การประเมิน (ไม่ใช่การวิเคราะห์) ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับ HIA ซึ่งเป็นอักษรย่อของ health impact assessment ที่ตรงกับภาษาไทยว่าการประเมินผลกระทบสุขภาพ

การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยความหมายเชิงภาษา ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ หน้า ๖๖๔ คงจะหมายถึงการพิจารณาและวัดผลการเปลี่ยนแปลงของสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากปัจจัยไม่พึงประสงค์ ซึ่งตามมาตรา ๖๗ วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยระบุว่า “การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และ...” เป็นการกำหนดให้ทำการศึกษาประเมินผลกระทบฯ ก่อนดำเนินการกิจกรรมใดๆ ตัวอย่างเช่น ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม โรงไฟฟ้า ทำอากาศยาน การทำเหมือง ซึ่งมีประสิทธิภาพเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมไปจากสภาพเดิมเกินขีดปลอดภัยได้ ดังเช่น มีแสง เสียง คุณภาพอากาศซึ่งรวมถึงกลิ่น อนุภาคแขวนลอย ละอองลอย ควันสารพิษต่างๆ เกิดขึ้นที่อาจก่ออันตรายเชิงกายภาพต่ออาคารที่อยู่อาศัย ถนนหนทาง ภูมิทัศน์และภูมิประเทศ และหรือก่อผลกระทบเชิงชีวภาพต่อสุขภาพประชาชนในปริภูมิและปริณทลของสถานประกอบอุตสาหกรรมนั้นๆ

การประเมินผลกระทบก่อนการจัดตั้งสถานประกอบการหรือชุมชนอุตสาหกรรม คือจะกระทำเมื่อมี

แผนจะจัดตั้งอุตสาหกรรมประเภทใดก็ตามก็ทำการประเมินเสียก่อนว่าจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้จัดการไม่ให้เกิดขึ้นหลังจัดตั้งแล้ว ในบริบทนี้ควรจัดพิมพ์หนังสือแนะนำแนวปฏิบัติไว้ด้วย

ส่วนการดำเนินการประเมินผลกระทบฯ หลังจัดตั้งเมื่อเกิดปัญหาแล้ว เช่น เกิดผลกระทบจากมลพิษทางเสียงจากท่าอากาศยานที่มีเครื่องบินขึ้นลงจำนวนมาก การกระทำเช่นนั้นไม่ถูกต้องเพราะต้องไปแก้ปัญหาที่ปลายเหตุซึ่งต้องไปแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ

สำหรับการประเมินผลกระทบสุขภาพประชาชน (HIA) จะโดยเอกเทศ หรือควบไปกับการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EHIA) นั้น เป็นเรื่องที่กระทำต่อเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นแล้ว ซึ่งไม่ควรให้เกิดขึ้นหากได้ปฏิบัติถูกต้องก่อนการจัดตั้งดังกล่าวแล้วข้างต้น ไม่ควรรอไปทำการประเมินแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ต่อเมื่อเกิดผลกระทบขึ้นแล้ว

การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ควบคู่กัน (EHIA) ก่อนการจัดตั้งสถานประกอบการเป็นประโยชน์ เพราะได้สร้างฐานข้อมูลไว้ก่อน เมื่อเกิดปัญหาตามมาก็แก้ไขได้ง่าย

กรณีตัวอย่างการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EHIA) ก่อนนำโยนซึ่งเป็นสารพิษต่อสุขภาพมาใช้ในอุตสาหกรรมบางประเภทในประเทศไทย เช่น ผลิตภัณฑ์เบี่ยงนึ่งหลังคา ท่อน้ำซีเมนต์ ซึ่งมีการปฏิบัติอย่างถูกต้อง โดยฝ่ายรัฐผู้รับผิดชอบสวัสดิภาพของประชาชน ที่ได้ทำการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EHIA) ไว้แล้ว และวางแผนแนวทางการดำเนินการดูแลควบคุมอย่างถูกต้อง ตั้งแต่กระบวนการขนส่งวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ วิธีการผลิต และการบำรุงรักษาอย่างถูกต้อง ผลร้ายจึงไม่บังเกิดต่อบุคลากรในสถานประกอบการ, ไม่ส่งผลกระทบต่อด้านกายภาพต่อสถานที่และสภาพแวดล้อม และต่อสุขภาพของผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ และประชาชนทั่วไป ดังปรากฏว่าไม่เคยพบผู้ป่วยโรคเหตุโยนในประเทศไทยเลยตั้งแต่นำเข้าโยนมาใช้ในอุตสาหกรรมในประเทศไทย (อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ, สมชัย บวรกิตติ สังคมไทยกับเรียวหิน วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข ๒๕๕๓;๔:๔๖๐-๑) นี่ก็คือประโยชน์ที่ชัดเจนเป็นที่ประจักษ์ของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพก่อนดำเนินการกิจกรรมงานอุตสาหกรรม ประกอบกับการควบคุมอย่างเข้มงวดของฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังที่ปรากฏว่าไม่เคยพบผู้ป่วยโรคเหตุโยนในประเทศไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ๕๐ ปีที่มีการนำโยนมาใช้ในอุตสาหกรรมในประเทศไทย